DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.67

УДК: 343.9.024 (477)

Г.П. ЖАРОВСЬКА

*Галина Петрівна Жаровська, доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича**

ORCID: 0000-0003-0326-5269

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ: ДЕСТРУКТИВНИЙ ФЕНОМЕН ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. У третє тисячоліття людство увійшло із величезними здобутками й прорахунками. У лексиконі людини з'явилося нове слово, яке не тільки пасивно супроводжує інтенсивний розвиток людської цивілізації, а й бере у цьому процесі безпосередню активну участь.

Глобалізація... Вона стала чи не найзагальнішим явищем сучасності; об'єктивною реальністю, без якої важко уявити політичний, економічний, соціальний чи культурний поступ суспільства. Термін «глобалізація» з'явився в одному із американських словників у 1951 р., хоч у більш ранніх публікаціях післявоєнного періоду вказувалось на падіння рівня інтернаціоналізації в перші роки ХХ ст. Проте справжній інтерес до цього явища проявився в 80-х і різко зріс протягом 1990–2000-х рр.¹⁶

Розвиток світової економіки упродовж періоду з 1980 р., який супроводжувався тріумфальною ходою глобалізації, що базувалася на неоліберальних рецептах, призвів до небувалого накопичення різного роду дисбалансів та асиметрій у світовій системі, які поступово розхитали механізми її стабілізації, зробили їх малоефективними. Глобальні дисбаланси та асиметрії стали не просто швидко набувати характеру ризиків і вести до посилення невизначеностей: вони стали чинниками настання структурної кризи в різних сферах соціально-економічного та культурного розвитку, а згодом – і загальносистемної кризи світового правопорядку та людських цінностей.

Система міжнародної безпеки за останні роки неодноразово піддавалась серйозним випробуванням, оскільки світ потрясли економічні кризи, соціальні революції та військові конфлікти. Питання-домінанта, що водночас і в тому числі охоплює і Україну та увесь світ – тероризм.

Глобалізація має свої позитивні й негативні наслідки. При цьому «позитивність» і «негативність» нерівномірно розподіляються по країнах і регіонах. Тому не випадково термін «глобалізація» викликає суперечності. Одні вчені вважають, що це передвістя міжнародного громадянського суспільства, початок нової ери світу і демократизації. Для інших глобалізація означає економічну й політичну гегемонію Америки, в результаті чого культура в усьому світі стане однорідною і перетвориться на щось на зразок метастазів Диснейленду¹⁵. Звідси – рух антиглобалістів, протести проти всесвітньої «макдоналізації», масові заворушення в паризьких передмістях і, зрештою – ісламський фундаменталізм.

Такі кардинальні зміни неможливі поза контекстом аналізу глибинних змін у людській свідомості, світоглядних орієнтаціях, системах панівних ідентичностей та цінностей і способах розуміння сенсу людського буття. І це привертає зростаючу увагу дослідників до таких змін та активізує намагання знайти спільні відповіді на ключові питання, які постають у цьому контексті. Таким чином, **завданням** даної статті є виявлення впливів новітніх глобальних викликів розвитку цивілізації на криміналізацію злочинності з **метою** подальшого пошуку ефективних векторів протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні.

Що являє собою транснаціональна організована злочинність як явище сучасності? Сучасна організована злочинність є міжнаціональним феноменом, у зв'язку з чим в юридичній лексикі широкого застосування набув термін «транснаціональна організована злочинність». Сам цей термін виник у міжнародно-правовій лексикі наприкінці ХХ ст., що свідчить про те, що міжнародне співтовариство із запізненням реагувало на стрімке зростання транснаціональної організованої злочинності: лише на П'ятому конгресі ООН з попередження злочинності і поведінки з правопорушниками (Женева, 1975 р.) було вперше визнано, що злочин-

© Г.П. Жаровська, 2020

* *Halyna Zharovska, Dr. hab. in Law, Associate Professor, Head of the Department of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*

ність у формі міжнародного бізнесу являє собою більш серйозну загрозу, ніж традиційні форми злочинної поведінки¹³. У цьому терміні хоч і відображений транснаціональний характер злочинної діяльності, що виходить за межі однієї держави та «кооперація» злочинців на міжнародному рівні, проте саме поняття «транснаціональна злочинність» розмите.

Незважаючи на те, що цей термін активно використовується вже майже 40 років, саме поняття «транснаціональний», або «транскордонний» викликає питання не лише у працівників правоохоронних органів, а й у науковців, експертів, оскільки чітке визначення цього явища відсутнє в науковій літературі, національних та міжнародних нормативних документах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити той факт, що як самостійний напрям у теорії міжнародних відносин, який акцентує їх просторовий вимір, транснаціоналізм бере свій початок у західній геополітичній науці. Серед західних вчених найбільш авторитетними з питань транснаціоналізації вважаються К. Тьюгендхет¹⁹, Дж. Даннінг¹, К. Коджима², А. Рагман³, які уявляли міжнародні відносини як поле взаємодії не лише держав, а й недержавних акторів і організацій, що розвивають транскордонну взаємодію. Цих учених звинувачували в тому, що вони перебільшують значення спостережуваних процесів, тоді як держава залишається поза конкуренцією при виконанні найважливіших політичних, соціальних та економічних функцій. Однак у 90-ті рр. XX ст. прогрес в інформаційних і комунікаційних технологіях, ліберальні умови економічної глобалізації, поширення практики подвійного громадянства і велика терпимість до етнічного і релігійного плюралізму в національних рамках, поряд з багатьма іншими чинниками, змусили фахівців знову голосніше заговорити про транснаціоналізацію. Таким чином, підвищення інтересу до явища транснаціональності в останні десятиліття пов'язане з усвідомленням того, що відбувається «стиснення» простору і часу, що веде до реорганізації суспільно-політичних відносин у світі, де помітнішими стають недержавні суб'єкти, чия активність долає національно-державні кордони. У 2000-х рр. національні уряди і багаточисленні організації стали все більше переносити свою увагу з традиційних загроз на потенційно катастрофічні ризики (поширення інфекційних хвороб, деградація навколишнього середовища, транснаціональна злочинність і тероризм, фінансові кризи), не стримувані державними кордонами¹⁸.

Слід виділити роботи А.А. Грищенко, Д.О. Гуртова, А.В. Жеваго, Т.В. Орехової, О.В. Татаренко, І.О. Щульги та ін. На підставі цих досліджень ми можемо судити про те, що для держави трансформація політичних просторів під впливом транснаціоналізації – це не лише нові переваги, а й серйозний виклик. Наявні контури нового світового порядку, з притаманною йому багаторівневою структурою, в якій важливе місце відводиться зовсім новим силам впливу (економічного і політичного), що раніше цілком перебували під державним контролем. Дані дослідження, на наш погляд, містять достатньо обґрунтовані положення й висновки, здатні забезпечити концептуальну основу наукових досліджень з питань транснаціоналізації, однак роботи зазначених вище авторів, як правило, присвячені вивченню економічної транснаціоналізації крізь призму українських стратегічних інтересів, що не дає змоги повною мірою використовувати їх для пояснення цього процесу як загальної тенденції розвитку світової транснаціональної злочинності.

Якщо ж звернутися до теоретичних досліджень у сфері транснаціональної злочинності, то тут має місце розбіжність поглядів, трактувань, дефініцій.

Як зазначає А. Дорошенко, проблема виникнення, формування та розвитку транснаціональної злочинності розглядається більшістю дослідників як в Україні, так і за кордоном у загальному контексті виникнення злочинності та розвитку її організованих форм⁹.

Серед теоретичних напрацювань щодо її природи та виникнення можна виділити еволюційну теорію, коли поява транснаціональної злочинності розглядається як наслідок розвитку організованої злочинності, кожна система, що розвивається, намагається вийти за межі усталеного простору. Колективом авторів цієї теорії можна вважати А.І. Гурова, В.Н. Кудрявцева, В.Є. Емінова, В.О. Яценко та ін.

У свою чергу, витоки транснаціональної злочинності окремі фахівці вбачають в еволюції етнічно-родинної злочинності і зазначають, що певні системи організованої злочинності формувались як традиційні неформальні системи, які виникали на засадах родинності (клановості) у рамках особливої системи культурних цінностей або за певних історичних обставин. В основі цієї моделі «родинного порозуміння» знаходиться концепція «родини», що сформувалася на півдні Італії. Родина тут виступала не лише родинним, а й діловим угрупованням. Інтернаціоналізація родин внаслідок міграційних процесів і поява на основі етнічних мереж організованої транснаціональної злочинності стала логічним завершенням розвитку цієї моделі⁸.

На нашу думку, помилковою здається позиція, коли транснаціональна злочинність уособлюється із етнічною злочинністю, або з мафією, оскільки ці форми злочинності не обов'язково пов'язані із виходом за межі національних кордонів, можуть достатньою мірою комфортно існувати в межах одного регіону, контролюючи певну сферу економіки, кримінальної або ж легальної. Головною ж ознакою транснаціональної злочинності треба вважати не національну приналежність членів злочинної організації, а саме інтернаціональний характер злочинних операцій. У цьому контексті справедливою є думка, що у терміні «транснаціональна злочинність» відображені два значення: 1) транснаціональний характер злочинної діяльності, що виходить за межі однієї держави, свого роду «інтернаціоналізація у просторі»; 2) «згуртованість» злочинців різних держав, тобто «інтернаціоналізація за колом осіб», створення інтернаціональних злочинних співтовариств¹¹.

Аналіз наукових досліджень дає змогу констатувати той факт, що сучасна наукова думка розходиться у принципових питаннях, які стосуються транснаціональної організованої злочинності, а саме, відсутня єдність щодо віднесення транснаціональних організованих злочинних організацій до самостійної форми злочинності, ряд вчених, зокрема П. Пожидаєв, І.В. Пшеничний, А.Д. Дорошенко, М.Г. Вербенський, Н.Є. Міняйло, Е.В. Расюк та ін. вважають, що транснаціональні злочинні організації є підвидом загальної організованої злочинності, наголошуючи, що «за останні десятиліття XX століття організована злочинність

набула вищої форми свого розвитку і стала носити транснаціональний характер». Суттєво відрізняється і перелік ознак, які характеризують це явище, що дає підстави для того, щоб не розглядати транснаціональну організовану злочинність як самостійне явище сучасного кримінального світу.

Аналіз досліджень, які були проведені вищевказаними авторами, засвідчує, що наукова думка сходиться на тому, що транснаціональна організована злочинність виступає як закономірний результат розвитку злочинної діяльності суспільства, його організованих сфер і являє собою більш витончену систему організованої злочинної діяльності.

Такий же підхід є характерним і для міжнародних конвенцій, нормативно-правових актів, які присвячені проблемі кримінальної транснаціоналізації. У Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності відсутнє чітке визначення транснаціональної злочинності, а лише пояснюються терміни, які характеризують це негативне явище¹².

Разом із тим сучасні реалії розвитку транснаціональної злочинності засвідчують, що вона набула принципово нової якості, а отже, не просто розвивається і перетворюється на злочинні організації різного ступеня організаційної складності, численності та міри впливу, але трансформується і здатна утворювати квазідержавні утворення кримінальної спрямованості, які намагаються за допомогою терористичної діяльності, на основі прямої агресії, у тісному контакті із іноземними спеціальними службами, створювати регіони, в яких не діє право, але діють кримінальна мораль та кримінальний спосіб існування в усіх сферах суспільного буття.

Це дає підстави стверджувати, що транснаціональна організована злочинність виникла не на основі плавного переходу від організованої злочинності, а на основі трансформації. **Трансформація** – це дія або процес зміни форми, вигляду, природи або характеру суспільства або окремої структури. Трансформація означає перетворення сутнісних компонентів соціуму, всіх сторін сфер суспільного життя, в тому числі й злочинності. Трансформація – це процес набуття нових рис. Головне у цьому процесі – перетворення форм і змісту явища, тому необхідно вирішувати питання про механізми перетворень, початкову форму, риси й властивості нової форми.

Безумовно, сучасну транснаціональну організовану злочинність відрізняють від традиційної організованої злочинності як витоки, так і характерні, унікальні ознаки, на які вказані вище науковці не звертають належної уваги. Відповідно, можемо стверджувати, що транснаціональний характер злочинної діяльності – це не плаваюча ознака організованої злочинності як такої, а окрема форма злочинності.

Водночас, на нашу думку, ці теоретичні напрацювання характеризують з різних боків фактично явище **сучасної цивілізації** – транснаціональну злочинність, яка створена людською цивілізацією, є об'єктивним продуктом цивілізаційних процесів.

Протягом тривалого часу багато представників соціальних наук вважали, що злочинність – це нормальна функція суспільства. Наприклад, Френк Танненбаум писав у 1943 р.: «Злочинність вічна так само, як і суспільство ... Чим складніше воно стає, тим важче в ньому індивіду і тим частішими бувають його зриви. Величезне число санкцій і законів, які треба дотримуватися, тільки посилює зло». На думку Дж. Флоріти, злочинність, як і гріх, – нормальне явище в суспільстві; ненормальними ж є придумані людьми санкції та закони. Еміль Дюркгейм висловлював подібну точку зору ще в 1890 р. В. Бонгер говорив, що сама структура сучасних суспільств постійно призводить певну частину населення до конфлікту з правозастосовною системою⁸. В. Фокс у монографії «Введение в кримінологію» вказує: «Злочинність – побічний продукт цивілізації. В основі будь-якого пояснення злочинності повинно лежати розуміння поведінки, розуміння розвитку суспільства і системи кримінального правосуддя, що забезпечує контроль над поведінкою»²⁰.

Отже, на думку дослідників цього явища, можна виявити об'єктивні процеси, що безпосередньо сприяють переростанню злочинності у свій транснаціональний різновид. По-перше, це розвиток міжнародних зв'язків у політичній, економічній та соціальній сферах. По-друге, формування транснаціональних корпорацій у певних галузях промисловості. По-третє, об'єднання представників різних країн світу в міжнародні громадські організації. По-четверте, це «розмивання державних кордонів», що виявляється у значному спрощенні візового режиму між низкою держав світу та відкритості сучасного суспільства для широких потоків робочої сили¹⁰.

Аналіз показує, що проблеми глобалізації знаходяться, переважно, в центрі уваги економістів, соціологів, філософів, але не юристів. Між тим, проблема глобалізації має безпосереднє відношення до проблеми детермінації злочинної поведінки і тому повинна бути в центрі уваги кримінологів.

Яким чином процеси глобалізації зв'язані із транснаціональною злочинністю? Вивчаючи проблеми взаємозв'язку глобалізації та злочинності, вчені виходять з того, що в сучасних умовах, під впливом тих умов, які створені глобалізацією, відбувається зміна структури злочинності, переоцінка її суспільної небезпеки і, як зазначає К.М. Рахманова, вплив глобалізації на злочинність полягає в її трансформації на національному рівні, в її намаганні активно використовувати наслідки та переваги глобалізації у злочинній діяльності, залучитися до процесів «транснаціоналізації»¹⁷.

Відомий німецький дослідник глобалізаційних процесів наприкінці ХХ ст. У. Бек у праці «Що таке глобалізація? Помилки глобалізму – відповіді на глобалізацію» схильний розглядати її як «діалектичний процес, що створює транснаціональні соціальні зв'язки і простори, знецінює локальні культури і сприяє виникненню третіх культур», «непоборну умову людської діяльності наприкінці ХХ століття»⁵.

Дійсно, глобалізація характеризується такими позитивними рисами, як покращення міждержавних відносин, підвищення прозорості кордонів, розвиток світової торгівлі, збільшення обсягу міжнародних перевезень, розширення міжнародного ринку праці. Водночас покращення державних і міжнародних відносин, розширення економічних і соціальних зв'язків, підвищення «прозорості» кордонів, спрощення міжнародних

поїздок, розвиток міжнародної торгівлі, поява нових ринків збуту, збільшення міжнародних перевезень не тільки полегшують життя людей у міжнародному співтоваристві, а й створюють комплекс можливостей для активної діяльності транснаціональної організованої злочинності.

Розвиток міжнародних фінансових мереж, за допомогою яких здійснюється швидкий переказ грошей у потрібне місце і потрібним людям, з одного боку, серйозно ускладнює процес регулювання і контролю грошових потоків державами, а з іншого – полегшує приховування грошей, отриманих злочинним шляхом, і їх відмивання в тих країнах, у яких це можливо і безпечно.

Посилення економічної кризи й утворення в різних країнах етнічних діаспор успішно використовують організовані злочинці з інших країн для створення національних угруповань, які відрізняються більшою згуртованістю і захищеністю від правоохоронних органів. Національна солідарність, а іноді й родинні зв'язки, мовний та культурний бар'єри надійно захищають такі угруповання від проникнення в них сторонніх осіб.

Розбіжності в кримінальному законодавстві і правосудді різних країн використовують злочинні співтовариства для більш безпечного здійснення необхідних операцій: відмивання грошей в країнах, у яких відсутня відповідальність за ці дії; ухилення від податків у так званих податкових притулках (офшори, вільні зони) і в країнах з низьким податковим тягарем; заняття постачанням незаконних товарів і послуг у регіони зі слабким правовим регулюванням даної комерційної діяльності; вибір місця перебування базової організації на територіях з нерозвиненим кримінальним законодавством щодо організованої злочинності тощо.

Багатонаціональні мегаполіси, які є центрами ділової активності і вузловими елементами світової економічної системи, уміло використовуються як перевалочні бази для заборонених товарів і фінансових розрахунків організованих злочинців, простежити діяльність яких практично неможливо на тлі величезних товарних і грошових потоків.

Демократичні перетворення, що відбуваються в багатьох країнах і часто пов'язані з руйнуванням колишніх систем контролю та повільним становленням адекватного демократичного регулювання, із суверенізацією й автономізацією регіонів, політичною та економічною нестабільністю, як правило, корелюють зі значним ослабленням боротьби зі злочинністю в цілому, що вміло використовують організовані злочинці.

Швидке збільшення кількості нових споживчих товарів і послуг, поширення психології споживання і філософії життя одним днем, комерціалізація життя в бідних країнах сприяють поширенню комплексів соціальної несправедливості та корумпованості державних службовців, що є однією з умов виживання транснаціональної організованої злочинності.

Отже, цілком обгрунтовано можна стверджувати про формування транснаціонального кримінального середовища як антипода законотворчому суспільству. Сучасні глобалізаційні процеси викликали деструктивний феномен – **транснаціоналізацію злочинності**. У цих умовах багато злочинних угруповань діють крізь кордони держав, а не зосереджують свою діяльність у будь-якій одній країні. В одних випадках така злочинна діяльність здійснюється в межах одного регіону, в інших – світового масштабу. Однак, хоч якими б були географічні кордони злочинних операцій, очевидно, що організована злочинність не обмежується місцевою активністю.

Про те, що глобалізація являє собою фактор, який визначає розвиток злочинності, було заявлено на рівні ООН у доповіді «Глобалізація злочинності: оцінка загрози міжнародної організованої злочинності»⁴.

Отже, **глобалізація злочинності є нині головною тенденцією її кримінальної трансформації**. Сучасні злочинні організації розповсюдили свою діяльність на всі регіони світу, витягуючи злочинні доходи буквально з усього, будь то занепад політичного ладу, погіршення економічної ситуації, зростання тіньової економіки, вільний доступ до зброї, вплив емігрантів та біженців тощо. Слід звернути увагу на те, що фактори інформаційної глобалізації на сьогодні породжують нові форми інтелектуальної злочинності, ефективних засобів боротьби з якими досі не створено.

Безпосередньо до ознак сучасної цивілізації, які вміло використовуються транснаціональною злочинністю, можна віднести:

1. Нові тенденції розвитку міждержавних та міжнародних відносин, розширення економічних і соціальних зв'язків, підвищення «прозорості» кордонів, розвиток міжнародної торгівлі, поява нових ринків збуту, збільшення міжнародних перевезень, що створює комплекс можливостей для активної діяльності транснаціональної організованої злочинності.
2. Розвиток міжнародних банківських, інших фінансових структур, інформаційних технологій, що сприяє швидкому переказу грошей з використанням електронних мереж.
3. Міграція населення, утворення в різних країнах етнічних діаспор, які мають власні традиції і власну ментальність, зокрема ментальність і традиції в злочинній сфері.
4. Наявність розбіжностей у законодавстві різних країн, що використовуються злочинними організаціями для здійснення тих або інших незаконних операцій.
5. Утворення глобальної логістичної інфраструктури, яка використовується для контрабандної діяльності, «торгівлі людьми».

Сьогодні ступінь криміналізації суспільства в цілому і держави Україна зокрема ставить під загрозу сам факт їх існування. Ми повинні усвідомлювати, що завершення процесу криміналізації держави здатний привести до утворення держави нового типу – держави кримінальної.

Які ключові фактори криміналізації держави як соціального феномена? Напевно, під кримінальною державою слід розуміти процес домінування кримінальних цінностей в системі світогляду і світосприйняття більшістю громадян і домінування системи кримінальних відносин, в тому числі й у системі управління, при декларуванні пріоритету формального права.

Корумпованість влади веде до її переродження в інститут злочинної експлуатації. Як справедливо зазначає В.В. Лунєєв, головною небезпекою була і є злочинність у поєднанні з високим посадовим становищем, інтелектом і багатством¹⁴.

Транснаціональна організована злочинність – реальний крок до криміналізації суспільства. Серед основних факторів криміналізації суспільства можна виділити:

1. Ціннісний вакуум (відсутність цільових ціннісних орієнтирів, вирішення завдань вузьких груп-інтересів), ціннісні орієнтири без підкріплення моральними цінностями втрачають свою суть. Слабка держава і відсутність цінностей у суспільстві – це найгірша комбінація для нього ж і найвигодніша для прогресу злочинності.

2. Інформаційний вплив, який виправдовує і легітимізує кримінальні явища.

3. Одне із завдань злочинності – рекрутування людей у кримінальне «антисуспільство».

Слід зазначити, що фактори криміналізації держави розглядаються нами не щодо держави як окремо взятої країни, а як до політичного інституту:

– нестабільність, аритмічність, асинхронність державного розвитку веде до соціальної не адаптованості, розшарування соціуму;

– розшарування соціуму порушує соціальну рівність, дестабілізує систему управління (законодавчу, виконавчу, правозастосовну). Вони починають відставати від соціального розвитку. На цьому фоні розвиваються нові види злочинності, які базуються на відставанні в законах від реального життя.

Сучасний «глобалізований», орієнтований на нібито загальнолюдські цінності, соціальний прогрес руйнує нормативну стіну легальними, напівлегальними і кримінальними діями. Саме такі трансформації суспільства є поживним середовищем для трансформації організованої злочинності.

Тому зараз на часі є розробка принципово нового підходу до вивчення транснаціональної злочинності – соціокультурного, в основу якого можна покласти такий постулат – фактори розвитку транснаціональних злочинних угруповань, пов'язані із появою відповідних можливостей на глобальному рівні.

Перспективність соціокультурного підходу сьогодні пов'язана з його багатовимірністю та певним універсалізмом, оскільки він дає змогу поєднання усталених компонентів (антропологічних, етнічних, культурних) людської історії, до яких звертається цивілізаційний підхід, та мінливих (соціальних, особистісних), на яких концентрує увагу формаційний. Саме соціокультурний підхід дає можливість дослідити конкретний фактичний матеріал, з'ясувати основні закономірності і напрями становлення світової цивілізації, їх специфіку й і дає можливість зіставити процеси розвитку цивілізацій.

Висновки. Використовуючи безумовно прогресивні цивілізаційні досягнення, сучасна організована злочинність на початку ХХІ ст. формує силу, яка загрожує сучасному світопорядку, утворює конгломерат, в якому традиційні методи злочинної діяльності інтегровані в новітні злочинні схеми, де корупція і залякування, вбивства, викрадення людей, сучасні банківські технології та засоби комунікації утворюють абсолютно новий деструктивний феномен – транснаціональну організовану злочинність.

Використовуючи перераховані вище фактори, а також володіючи значними фінансовими, організаційними, політичними ресурсами, транснаціональна організована злочинність має можливість не лише активно розвиватися, а й впливати на економічну безпеку держав, передусім тих, де ринкова економіка ще не набула рис цивілізованої соціально орієнтованої системи, здатної відторгати і активно протидіяти злочинній діяльності. Цілком справедливою є думка про те, що транснаціональна організована злочинність особливо активна в тих країнах, де правоохоронна система та система правосуддя перебувають на стадії формування (реформування), що дає змогу транснаціональним злочинним угрупованням активно протидіяти структурам та органам, які беруть участь у боротьбі із злочинністю⁶.

Сказане аж ніяк не означає, що загрози транснаціональної організованої злочинності носять локальний характер. Цей вид злочинності поширив сферу свого впливу на всі регіони світу, і розвинені економіки також страждають від злочинних транснаціональних організацій. Витоками даного явища є глобальні досягнення людської цивілізації в соціально-політичній, економічній, техніко-технологічній та інформаційній сферах, які вміло використовуються транснаціональними злочинними організаціями.

Відповідно, досліджуючи транснаціональну організовану злочинність як феномен, який створений, як це не парадоксально, соціокультурним розвитком людської цивілізації, по-перше, необхідно розуміти, що дане явище є цілком самостійним сегментом злочинності, що має свої ознаки і системні характеристики. По-друге, наукове визначення ознак транснаціональної організованої злочинності має ґрунтуватися на аналізі її системних взаємозв'язків, що дає змогу розв'язати завдання розробки та впровадження національної концепції боротьби із транснаціональною організованою злочинністю.

По-третє, досліджуючи дану проблему, необхідно усвідомити внутрішній зміст транснаціональної організованої злочинності, що дасть можливість уявити масштаб загрози, що має ґрунтуватися на аналізі її системних взаємозв'язків, і дасть змогу розв'язати завдання розробки та впровадження консолідованої концепції боротьби із транснаціональною організованою злочинністю на міжнародному рівні.

¹ Dunning J.H. Location and the multinational enterprise: a neglected factor? *Journal of International Business Studies*, Vol. 40, No. 1 (Jan., 2009). P. 5–19. URL: http://www.rcmewhu.com/upload/file/20150527/20150527105033_6820.pdf; Dunning J.H. The eclectic paradigm of international production: a restatement and some possible extensions. *Ibid.* 1988. V. 19. № 1. P. 1–31. URL: http://www.rcmewhu.com/upload/file/20150527/20150527105330_5707.pdf

² Kojima K. Macroeconomic versus international business approach to direct foreign investment. *Hitotsubashi Journal of Economics*. 1982. V. 23. № 1. P. 119. URL: <http://hermes-ir.lib.hit-u.ac.jp/rs/bitstream/10086/7932/1/HJeco0230100010.pdf>

- ³ Rugman A.M. New theories of the multinational enterprise: an assessment of internationalization theory. *Bulletin of Economic Research*. 1986. V. 38. № 2. P. 101–108. URL: https://econpapers.repec.org/article/blauecrs/v_3a38_3ay_3a1986_3ai_3a2_3ap_3a101-18.htm
- ⁴ The Globalization of Crime. A Transnational Organized Crime Threat Assessment. URL: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tocta/TOcta_Report_2010_low_res.pdf
- ⁵ Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию. Москва: Прогресс-Традиция. 2001. 304 с. С. 16.
- ⁶ Вербенський М.Г. Тенденції транснаціональної організованої злочинності в Україні. *Право і суспільство*. 2010. № 2. С. 101–106. С.102, 104.
- ⁷ Долгова А.И. Криминология: учеб. для вузов / 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2005. 912 с.
- ⁸ Донелли Т. Азиатская организованная преступность. *Информационный бюллетень НЦБ Интерпола Российской Федерации*. 1993. № 5. С. 50.
- ⁹ Дорошенко А.Д. Фактор транснаціональної злочинності в сучасних міжнародних відносинах: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / НАН України Ін-т світ. економіки і міжнар. віднос. Київ, 2003. 24 с.
- ¹⁰ Жаровская Г. Транснациональная преступность как часть украинского социума и мировой криминальной сферы. *Leges vitae: Revista stintifico-practica*. Nr. 9/2 (273). Republica Moldova, 2014. С. 46–49. С. 48.
- ¹¹ Зелинская Н.А. Международно-правовое определение транснационального организованного преступления. Информационное обеспечение протидії організованої злочинності : зб. наук. статей. Одеса, 2003. С. 83–98. С. 85.
- ¹² Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_789
- ¹³ Лукашук И.И. Международное уголовное право : учебник. Москва : Спарк, 1999. 287 с. С. 87.
- ¹⁴ Лунев В.В. Глобализация и преступность. *Московский юридический форум «Глобализация, государство, право, XXI век»*. По материалам выступлений. Москва: Логос, 2004. С. 97–106. С. 99.
- ¹⁵ Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире. Введение. Культурная динамика глобализации / Питер Л. Бергер; под ред. П. Бергера и С. Хантингтона. Москва: Аспект Пресс, 2004. 379 с.
- ¹⁶ Панкадж Гемават Мир 3.0: Глобальная интеграция без барьеров. Москва: Альпина Паблишер, 2013. 415 с. С. 26–27.
- ¹⁷ Рахманова Е.Н. Защита прав человека от преступности в условиях глобализации: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Северо-западная академия гос. службы. Санкт-Петербург, 2010. 379 с. С. 105.
- ¹⁸ Транснациональные политические пространства: явление и практика / отв. ред. М.С. Стрженева. Москва: Изд-во «Весь Мир», 2011. 376 с. С. 45.
- ¹⁹ Тьюгендхэт К. Международные монополии. Москва: Прогресс, 1974. 296 с.
- ²⁰ Фокс В. Введение в криминологию. Москва: Прогресс, 1980. 312 с.

Резюме

Жаровська Г.П. Транснаціональна організована злочинність: деструктивний феномен глобалізації.

У статті досліджуються проблеми, пов'язані із впливом глобалізації на стан злочинності та фактори сучасних глобальних процесів, які формують її деструктивний феномен – транснаціональну організовану злочинність. У результаті дослідження зроблено висновки, що глобалізація злочинності є нині головною тенденцією її кримінальної трансформації; транснаціональна організована злочинність – реальний крок до криміналізації суспільства. Отже, цілком обґрунтовано можна стверджувати про формування транснаціонального кримінального середовища як антипода законослухняному суспільству.

Тому зараз на часі є розробка принципово нового підходу до вивчення транснаціональної злочинності – соціокультурного, в основу якого можна покласти такий постулат – фактори розвитку транснаціональних злочинних організацій пов'язані із появою відповідних можливостей на глобальному рівні.

Ключові слова: глобалізація, транснаціональна організована злочинність, системні зв'язки, кримінальна трансформація, ціннісний вакуум.

Резюме

Жаровская Г. Транснациональная организованная преступность: деструктивный феномен глобализации.

В статье исследуются проблемы, связанные с влиянием глобализации на состояние преступности и факторы современных глобальных процессов, которые формируют ее деструктивный феномен – транснациональную организованную преступность. В результате исследования сделаны выводы, что глобализация преступности является сейчас главной тенденцией ее уголовной трансформации; транснациональная преступность – реальный шаг к криминализации общества. Таким образом, вполне обосновано можно утверждать о формировании транснациональной криминальной среды как антипода законопослушному обществу.

Сейчас актуальной является разработка принципиально нового подхода к изучению транснациональной преступности – социокультурного, в основу которого можно положить постулат – факторы развития транснациональных преступных организаций, связанные с появлением соответствующих возможностей на глобальном уровне.

Ключевые слова: глобализация, транснациональная организованная преступность, системные связи, уголовная трансформация, ценностный вакуум.

Summary

Halyna Zharovska. Transnational organized crime as a destructive phenomenon of globalization.

The article examines the problems associated with the impact of globalization on the state of crime and the factors of modern global processes that shape it's destructive phenomenon – transnational organized crime. The study concluded that globalization of crime is now the main trend of it's criminal transformation; transnational organized crime is a real step towards criminalization of society. Therefore, it is quite reasonable to assert that the formation of a transnational criminal environment is an antipode for a law-abiding society.

The main factors of criminalization of society include: value-vacuum (weak state and the lack of values in society – this is the worst combination for society and the most advantageous for the progress of crime); informational influence, which justifies and legitimizes criminal phenomenon; involvement people to the criminal society; instability. Besides improper state development leads to

social non-adaptability, stratification of society. The modern “globalized progress”, that focused on alleged human values destroys the normative base by legal, quasi-legal and criminal actions. Such transformation of society is the source for the transformation of organized crime.

It is actually nowadays to develop the fundamentally new attitude to the study of transnational crime, – sociocultural attitude, which can be based on such a postulate – the factors of the development of transnational criminal organizations associated with the emergence of appropriate opportunities at the global level.

During exploring the transnational organized crime as a phenomenon that paradoxically is created by socio-cultural development of human civilization, firstly, it is necessary to understand that this phenomenon is a completely separate segment of crime, which has its own and system characteristics.

Secondly, the scientific definition of the features of transnational organized crime should be based on an analysis of its systemic interactions, which will enable to solve the problem of developing and implementing a national and consolidated concept of combating transnational organized crime at the international level.

Key words: globalization, transnational organized crime, system connections, criminal transformation, value vacuum.

DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.68

УДК 343.14

Є.Д. СКУЛИШ, С.А. КУЗЬМІН, О.С. ГОРАЙ

*Євген Деонізієвич Скулиш, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, керівник Наукового центру правового забезпечення інформаційної і національної безпеки Науково-дослідного інституту інформатики і права Національної академії правових наук України**

ORCID: 0000-0001-9646-8473

*Сергій Аркадійович Кузьмін, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач кафедри Державного університету «Житомирська політехніка»***

ORCID: 0000-0002-0416-1093

*Олег Станіславович Горай, кандидат економічних наук, доцент Державного університету «Житомирська політехніка»****

ORCID: 0000-0002-2181-7306

ДО ПИТАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ УМОВ ДОПИТУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В ЯКОСТІ СВІДКА ОСОБИ, ЯКА МАЄ ПСИХІЧНІ ВАДИ

Постановка проблеми. Показання, відповідно до ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), належать до одного із чотирьох процесуальних джерел доказів у кримінальному провадженні. На практиці показання свідків, безумовно, є найбільш поширеним видом джерел доказів. Причина цього, вочевидь, обумовлена мінімальним переліком процесуальних обмежень, що висувається до осіб, які можуть бути допитані в якості свідків у кримінальних провадженнях. Безумовною потенційною перевагою доказового значення показань свідка є відсутність у нього заінтересованості в результатах провадження. За певних обставин у категорії свідків можуть опинитись і особи, які вже брали або беруть участь у справі в інших процесуальних статусах. Зокрема, це стосується потерпілих, підозрюваних, слідчих, прокурорів, експертів та інших.

Показово, що для окремих осіб процесуальне законодавство встановлює свідочий імунітет обов'язкового або факультативного характеру. У першому випадку законодавець передбачає пряму заборону допиту певних осіб у якості свідків. У другому – при факультативному імунітеті, особа має право відмовитися давати показання, але за власним бажанням вона може їх надати¹. Вказані положення законодавства мають на меті забезпечити достовірність наданих свідком показань через недопущення правового конфлікту та конфлікту інтересів.

© Є.Д. Скулиш, С.А. Кузьмін, О.С. Горай, 2020

* *Yevhenii Skulysh, Dr. hab. in Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Head of the Scientific Center for Legal Support of Information and National Security of the Research Institute of Informatics and Law of the NALS of Ukraine*

** *Sergiy Kuzmin, Ph.D. in Law, Senior Researcher Fellow, Head of the Department of Zhytomyr Polytechnic State University*

*** *Oleh Horai, Ph.D. in Economics, Associate Professor of Zhytomyr Polytechnic State University*